

УДК 947.7.(654)

Ищенко Д.В.

КОНТАКТИ М.С.ГРУШЕВСЬКОГО З ЧЕСЬКОЮ ПРОФЕСУРОЮ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Стаття призвячена контактам видатного українського вченого і політика М.Грушевського з чеськими науковцями. Висвітлюються деякі аспекти тогочасних культурних і наукових процесів, на базі яких ґрунтувалися українсько-чеські зв'язки, у розвиток яких зробив великий внесок М.Грушевський.

Історична постать Михайла Грушевського є однією з найвагоміших в українській історії: видатний політичний і науковий діяч, людина з усіма ознаками геніальності, М.Грушевський також відігравав роль, так би мовити, сполучної ланки у культурному діалозі представників України з діячами культури інших європейських держав. Одним з найважливіших моментів такого діалогу були контакти з чеським культурним світом, і величезний внесок у розвиток цих контактів зробив саме Михайло Грушевський.

На підставі архівних матеріалів, численних праць та досліджень, присвячених М.С.Грушевському, можна впевнено говорити про наукове визнання вченого та високу оцінку його творчості у тогочасному європейському світі, зокрема, представниками чеської науки. Подібне визнання уможливило виникнення численних контактів з чеською професурою, докази чому знаходимо в епістолярній спадщині вченого. У Центральному державному історичному архіві України зберігається листування М.С.Грушевського з рядом визначних чеських вчених - Л.Нідерле, К.Кадлецем, К.Іречком та ін. [1].

Хотілося б також згадати статтю Карела Кадлеця "Михайло Грушевський", надруковану у журналі "Slovansky Pregled" за 1909 рік [2], у якій автор, відзначивши широке поле діяльності Михайла Грушевського, зобразив його як одного з найвизначніших борців за українську ідею, людину, яка була, за словами Кадлеця, однією з творців цієї ідеї. Детально висвітлено і наукові здобутки вченого.

Схвально відгукується автор про численні праці Михайла Грушевського, зокрема "Історію України-Руси", "Історію українського козацтва", а також цілу низку інших його творів. Хвалебний характер статті та висока оцінка вченого редакцією журналу були результатом тривалих наукових контактів Грушевського з чехами. До того ж, цей діалог, позначений тривалим листуванням Грушевського з Карелом Кадлецем та з іншими чеськими науковцями, не обмежувався лише науковою діяльністю Михайла Сергійовича, а обіймав цілий комплекс питань: від обміну певними науковими творами та співпраці українських і чеських періодичних видань ("Записки НТШ", "Науковий словник" тощо) до широко-масштабного ознайомлення чеського світу з українською культурою та поточними проблемами її розвитку.

Карел Кадлець (1865-1928) був істориком слов'янського права, професором Кардового університету в Празі, генеральним секретарем Чеської Академії наук, дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка. Досліджував первісне право слов'ян, між іншим "Руську Правду", та звичаєве право Словаччини і Закарпатської України. До того ж, працював у редакції "Ottova Slovniku Naucneho". Цікавився українською літературою. У Центральному державному історичному архіві України у Києві збереглося листування К.Кадлеця та М.Грушевського (з березня 1908 р. по березень 1914 р.) [3]. Листи мають ширий, приязний характер і віддзеркалюють прагнення вчених до співпраці, зокрема, у роботі над виданням

Ищенко Д.В.

"Наукового словника". Так, в одному з перших листів (від 4 березня 1908 р.) К.Кадлець просить Грушевського надіслати йому свою біографію та праці для опублікування їх у "Науковому Словнику", що був тоді під Кадлецевою редакцією. У наступних листах (квітень 1908 року) йдеться про біографії Винниченка, Гнатюка, Коцюбинського, Стефаника та ін., що їх Михайло Грушевський виявив згоду та бажання надіслати до редакції "Наукового Словника". Згодом згадуються (у листах за той же період) надіслані Грушевським біографії ще цілої низки діячів української культури, зокрема, Франка, Заньковецької та ін. Таким чином відбувалося й ознайомлення європейської наукової громадськості з проблемами українства і розвитку української культури, чому активно сприяла чеська сторона. Між обома вченими, що характерно для подібних стосунків, відбувається і обмін власними працями. Так, у листі від 30 квітня 1908 р. К.Кадлець пропонує свої праці, разом з тим дякуючи за роботи, які Грушевський надіслав до Праги. Таким чином, виразно проявляється зацікавленість наукового світу Чехії українським професором: біографія М.С.Грушевського та його твори публікуються в "Науковому Словнику"; йому присвячено статті, що висвітлюють позицію вченого як захисника української ідеї, підсилена також і його надзвичайно плідною науковою діяльністю, що сприяла як науковим, так і, можливо, особистим контактам Грушевського з представниками чеської науки.

Ще тривалішими були контакти Грушевського та Л.Нідерле. (Любор Нідерле (1865-1944) - визначний чеський археолог та історик, закордонний член-кореспондент Петербурзької Академії наук (1906), професор Празького університету в 1898-1929 рр. Дослідження його присвячені переважно давній історії слов'ян, археології.) У ЦДІАУ зберігається частина листування М.С.Грушевського та Л.Нідерле (розпочата у листо-

паді 1898 р. та завершена 1914 р.) [4]. У цьому діалозі обидві сторони торкаються цілої низки питань, що включають в себе видавничу діяльність обох науковців ("Літературно-науковий вісник", "Записки НТШ"), розповсюдження інформації про українських науковців, зокрема, представників львівської школи Грушевського, рецензійну діяльність Грушевського та Нідерле, участь у численних наукових заходах (наприклад, у Всеслов'янській виставці у Празі, взяти участь у якій українському досліднику було запропоновано Етнографічною секцією виставки), запрошення Грушевського до роботи у Чеському Королівському товаристві наук, закордонним членом якого він був обраний у 1914 році та ін. Неодноразово згадуються праці Грушевського. Взагалі, переважна частина листування Грушевського з чеською професурою позначена неабияким інтересом останньої до праць українського професора. Майже в кожному листі до нього, надісланому і К.Кадлецем, і Л.Нідерле, і К.Іречком та ін., є згадки щодо тієї чи іншої праці.

Особливо посилювався такий інтерес із виходом нових праць вченого. Зокрема, проф. К.Іречек у листах з грудня 1912 р. по березень 1914 р. [5] згадує та високо оцінює "Иллюстрированную историю Украины. Авторизованный перевод со втор. укр. издания", "Историю украинского козачества" (т.1) та ряд інших творів. Костянтин Іречек (1854-1918) був закордонним членом-кореспондентом Петербурзької АН, у 1883-1893 рр. - професором Празького університету, з 1893 р. - університету у Відні. Досліджував історію південних слов'ян. Збереглося його листування з Грушевським з 1912 по 1914 рік.

Таким чином було започатковано культурницьку чесько-українську співпрацю. В додатках наводяться деякі листи, писані чеськими вченими до Грушевського. Їх подано мовою оригіналу і в нашому перекладі.

*Додатки***Листи Л.Нідерле до М.Грушевського [б]**

№ 1.

Прага. 8.1. 1914

Многоуважаемый г[осподин] коллега,
 имею честь сообщить Вам, что Чешское Королевское Общество Наук (Cesk6 Kr6lovsk6 Spolecnost Nauk) избрала Вас вчера на моё предложение ординарным своим членом заграничным имея в виду Вашу огромную и прекрасную деятельность в славянской науке. Сообщая Вам это неофициально, прошу Вас покорно прислать мне самые главные даты Вашей жизни и трудов, что бы мы могли напечатать на основе их короткую биографию в Вестнике К[ор]олевского Об[щества] Щаук] за прошлый год. Вашей биографии я не мог нигде найти.

В глубоком уважении
 Ваш преданный
Любор Т. Нидерле.

№ 2.

Прага. 27. 1914

Многоуважаемый господин коллега,
 Спешу сообщить Вам, что мы уже нашли Вашу биографию въ дополненіях нашего Sbornika Nausneho, так что уже не надо присылать заметку, о которой я имел честь Вас просить.

В глубоком уважении
 Ваш преданный
 L.Niederle.

№ 3.

Вельмишановний добродію!

Етнографічна секція Всеславянської Виставки у Празі дозволила собі вислати Вам, яко визначному знавцеві славянської етнографії, свою програму, прохаючи ласкаво повідомити, чи Ви не захотіли б прийняти участь в її поширенню, поглибленню та реалізації.

Метою виставки є представити життя та культуру усіх славянських народів у найширокому смислу цього слова, а до того, на основі наукових етнографічних метод. У висилаємій брошурі є подрібніша програма, яку натурально поважаємо лише за перший епіз[од] майбутньої сеї виставки.

Коли, як сподіваємося, згодиться співпрацювати задля здійснення сеї думки, прохаємо Вас, щоб Ви були ласкаві, як мога найскоріше відповісти передовсім на се: 1) чи не вважаєте за потрібне змінити або доповнити з огляду на Ваш нарід з'окрема відділ славянського хутора; 2) як на Вашу думку, - Ваш нарід мав би бути представлений у центральному відділі. 3) яку частину з сеї програми згодились би Ви ласкаво подрібно пропрацювати; 4) які інші спеціалісти могли б з успіхом працювати у сеї справі.

Думаю, що Ви цілком признаєте величезне значіння, яке матиметь ця виставка, як задля всієї славенщини, так й поодиноких народів. Крім иньшого треба пригадати, що причинилась би ця виставка до повстання та доповнення цілої низки етнографічних музеїв, якіх збірки б лише ціннішими, що повстали у рамці всіславянської етнографії.

В повної надії, що виповните наше прохання та про своє рішення незабаром нас повідомите.

Зістаємося
з поважанием
Univ. Prof. D-r. L. *Niederle*
Praha. IV. 228

Листи К.Кадлеца до М.Грушевського [7]

№1.

У перекладі:

Прага 4.III.1908

Вельмишановний пане професоре!

Для... Ceskeho Slovníku Nausneho Ottova потребуємо Вашу біографію з малознайомими Вашими науковими працями. Насмілюся просити Вас від імені редакції, щоб Ви були ласкаві надіслати нам необхідні дані і в якомога швидшім часі.

Щиро Вам відданий
Др. *Карел Кадлец*
професор слов'янського
права в чеському університеті
в Празі, 356 - П

№ 2

Вельмишановний пане професоре!

Сердечно Вам дякую за ласкаво надісланий матеріал до Вашої біографії. Науковий Збірник навів мене на думку, що ми б могли в Nausním Slovníku друкувати життєписи і деяких Ваших співвітчизників, зокрема добре у нас відомого (зі "Слов'янського Погляду") пана Володимира Гнатюка. Якщо Вам, вельмишановний пане професоре, буде не дуже обтяжливе, ми були б вам надзвичайно вдячні за надіслання й інших біографій, які Ви самі знайдете потрібними.

Біографію п. д-ра Франка маємо (але застарілі дані). Я читав про нього в новинах, що лежить він хворий десь у Хорватії.

Пропоную Вам, вельмишановний пане професоре, відповідні послуги на випадок, якщо Ви потребуватимите якусь інформацію з моєї сторони.

Щиро Вам відданий
Др. *Карел Кадлец*.
Прага, 17. IV. 1908

Моя адреса:

Др. К.Кадлец,
професор університету,
Прага, 356-П.

Листи К.Іречека до М.Грушевського [8]

№ 1 (регест листа від К.Іречека 27(14) грудня 1912 р., з Відня)

Йдеться про "Иллюстрированную историю Украины" М.Грушевського, надіслану Іречеку з Петербурга. Іречек пише, що відішле Грушевському свій останній трактат.

№ 2 (переклад листа від 24 січня 1913 з Відня).

У Відні, 24.01.1913

Вельмишановний пане Колего!

Сердечно дякую за дуже цікаву та значну працю "Исторія українського казачества", яку на мою велику радість від Вас поштою отримав.

Відданий Вам
Проф. Др. *Іречек*.

№ 3

Ve Vidni, 8.III. 1914

Многоуважаемый господин Коллега!

Сердечно благодарю на любезно мне присланном втором томе Вашей прекрасной "Истории Украинского Казачества"!

С особенным уваженіем
преданный Вам
Др. *К. Іречекъ*.

№ 4 (регест листа від К.Іречека 30(17) грудня 1918 р., з Праги)

Йдеться про біографії Гнатюка, Винниченка, Коцюбинського, Стефаника та ін., які М.Грушевський з охотою згодився надіслати К.Кадлецю. Кадлець також обіцяє надіслати свої праці.

1. Центральний державний історичний архів України в м.Києві. (далі -ЦДІАУ) - Ф. 1235. - Оп.1. - Спр. 507, 508, 661.

2. *Кадлець Карел*. Michael Hrushevskyi // Slovansky pregled. - 1909. - № 11. - S. 163-167.

3. ЦДІАУ. - Ф. 1235. - Оп. 1. - Спр. 508.

4. Там само. - Спр. 661.

5. Там само. - Спр. 507.

6. Там само. - Спр. 661. - Арк. 2-15.

7. Там само. - Спр. 508. - Арк. 1-16.

8. Там само. - Спр. 507. - Арк. 2-8.

Ishchenko D.V.

**M.S.HRUSHEVSKY'S CONTACTS
WITH CZECH PROFESSORSHIP IN THE CONTEXT
OF UKRAINIAN-CZECH RELATIONS**

The article is devoted to the contacts of an outstanding Ukrainian scientist and politician M.Hrushevskyy with Czech scientific figures. To the question of consideration belong some cultural and science's processes' aspects, which made the ground for those days' Ukrainian-Czech connections, developed with a great help from M.Hrushevskyy.